

δάσκει ότι αποθνήσκει πολύ εύκολώτερον τὸ παιδίον τὸ ὁποῖον ἀνεπτύχθη λεπτοφυῶς κ.λ.π.»¹

Ὁ Πεσταλότσι ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν πρώτων γνώσεων ὁμιλῶν, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὰς μητέρας, «αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν δι' αὐτὸν τὸ ἰδεώδες τοῦ παιδαγωγοῦ... καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπελόγιζε διὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ λαοῦ»,² παραδέχεται μετὰ τοῦ διδασκάλου του ὅτι αἱ πρώται γνώσεις εἶναι ἐπιρροαὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ ψυχικοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων τοῦ βρέφους, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ὁποίου ἀποκαλύπτεται ἡ φύσις, τὴν ὁποίαν θέλει νὰ ἀπολαύσῃ. Καθ' ἑκάστην ἀποκτιᾷ γνώσεις. Καὶ ἡ νέα ἡμέρα εἶναι καλυτέρα τῆς παλαιᾶς.»³

Διεξοδικώτερος ἐπὶ τῆς προσφορᾶς τῶν πρώτων γνώσεων καὶ τοῦ τρόπου τῆς προσλήψεως αὐτῶν εἶναι ὁ Spenser, ὅστις λέγει ὅτι «ἡ παροχὴ τῶν πρώτων γνώσεων πρέπει νὰ γίνεται ὑπὸ τῆς μητρὸς διὰ τρόπον, προκαλοῦντος τὴν ἀνάγκην τῆς διαλύσεως τῶν ἀποριῶν τοῦ παιδός· ἡ ὕλη κατ' ἄρχάς πρέπει νὰ εἶναι ἀπλῆ· ποτὲ δὲν πρέπει νὰ λέγωμεν εἰς τὸν παῖδα αὐθαίρετως καὶ ἄνευ προκλήσεως ἐνδιαφέροντος κάτι».⁴

«Αἱ πρώται ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας ὁ νοῦς δύναται νὰ δεχθῆ εἶναι τὰ ἀπλᾶ αἰσθήματα, τὰ γεννώμενα ἐκ τῆς ἀντιστάσεως, ἢν αἰσθανόμεθα ἀπτόμενοι τῶν ἀντικειμένων, ἐκ τοῦ φωτός, τοῦ ἤχου κ.λ.π. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἰδέα τοῦ σχήματος πρὶν ὁ νοῦς ἐξοικειωθῆ πρὸς τὸ φῶς, πρὸς τοὺς διαφόρους αὐτοῦ βαθμούς... Ἐκάστη τοῦ ἀνθρώπου δύναμις εἶναι μάλλον ἐπιδέκτικὴ ζωηρῶν ἐντυπώσεων κατὰ τὸν χρόνον τῆς αὐθορμήτου ἐνεργείας ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην περίοδον. Ἡ δὲ ἀκριβὴς κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον μάθησις ἐξυπηρετεῖ καὶ εὐοδοῖ τὴν μέλλουσαν γνώσιν, κερδιζομένου οὕτω χρόνου».⁵ Εἰς τοὺς γονεῖς ἐπιβάλλεται πρωτίστως ἡ ἀνάπτυξις τῶν αἰσθήσεων. Διότι ἄνευ αὐτῆς «τὴν ὅλην ἀγωγὴν χαρακτηρίζει νωθρότης καὶ ἀποριστία, ἀνικανότης, αἰτινες ἀποβαίνουν ἀνίατοι. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῶν αἰσθήσεων γεννᾷ τὴν ἀκριβῆ ἀντίληψιν, ἡ ὁποία ζητεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ τὸ διατὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ γνώσις.»

92. Ἀγωγή ἀπὸ τοῦ τρίτου μέχρι τοῦ ἕκτου ἔτους τῆς ἡλικίας

Ὅλαι ὡς γνωστὸν αἱ ἀρχαῖαι Ἑλληνικαὶ Πολιτεῖαι ἀφίνον τὴν φροντίδα τῆς ἀγωγῆς εἰς τὴν οἰκογένειαν, διὰ τὸν χρό-

¹) J. Rousseau Emile Τόμ. I. P. 59.

²) Hisf, Pestal. Pag. 58.

³) Αὐτόθι 304.

⁴) Spenser. Ἀγωγή 126 μετάφ. Ἀθήναι 1931.

⁵) » » 121-123 » » »

νον, ὅστις ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ ἑβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας.

Μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τούτου οἱ γονεῖς, ἔξαιρέσει τῆς Σπάρτης καὶ τῶν ἄλλων δωρικῶν πόλεων, τῆς Κρήτης ἰδίᾳ, παρέδιδον τὰ τέκνα των εἰς τοὺς εἰδικούς, ἰδιωτικούς γραμματοδιδασκάλους, πρὸς ἀκμάθησιν τῶν πρώτων στοιχειῶδων γνῶσεων, τῆς ἀναγνώσεως, γραφῆς καὶ τῶν τεσσάρων πράξεων τῆς ἀριθμητικῆς.

Διότι «ἐκ μὲν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων πολὺ γρήγορα εὐθὺς ὡς τὰ παιδιά ἀρχίσουν νὰ ἐννοοῦν τὴν σημασίαν τῶν λόγων ἀμέσως εὐρίσκουν εἰς αὐτὰ οἱ γονεῖς των παιδαγωγούς πρὸς περιποίησιν των κατόπιν δὲ πέμπουν αὐτὰ εἰς τὸ σχολεῖον διὰ νὰ μάθουν γράμματα, μουσικὴν καὶ τὰ γυμνάσια». ¹ Ὁ δὲ Ἄριστοτέλης ἐπαινῶν τὴν πρόνοιαν τοῦ Σπαρτιάτου νομοθέτου διὰ τὴν μόρφωσιν ὑπὸ τῆς Πολιτείας τῶν παίδων λέγει ὅτι «μόνον εἰς τὴν πόλιν τῶν Λακεδαιμονίων ὁ νομοθέτης μετὰ τῶν ὀλίγων ἔλαβε πρόνοιαν διὰ τὴν ἀνατροφήν καὶ διὰ τὸ ἰδιαίτερον ἔργον αὐτῶν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας ἕκαστος ζῆ ὅπως θέλει κατ' ἀντιγραφὴν τῆς πολιτείας τῶν Κυκλώπων «θεμιστεύων παίδων ἢ δ' ἀλόχου». ²

Εἰς τὰς Ἀθήνας τότε «ἐδιδάσκοντο ποιήματα δοκίμων ποιητῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν πολλαὶ συμβουλαί, ὅταν δὲ πάλιν μάθουν νὰ παίζουσι κιθάραν τότε διδάσκονται ποιήματα μελοποιημένα, προσαρμόζοντες αὐτὰ εἰς τὸν ἦχον τῆς κιθάρας καὶ εἰς ἄλλας μουσικὰς ἀρμονίας, ἐξαναγκάζοντες διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὰς παιδικὰς ψυχὰς νὰ ἐξοικειῶνται εἰς τὰς μουσικὰς αὐτὰς μελωδίας διὰ νὰ γίνουσι αὐτὰ περισσότερον ἀρμονικὰ καὶ καταστοῦν κατόπιν ὡς πολῖται χρήσιμοι καὶ εἰς τοὺς λόγους καὶ τὰ ἔργα»

Ὡστε οἱ ποιηταὶ ἐδιδάσκοντο πρὸς φρονηματιστικὸν σκοπὸν διὰ νὰ λάβουν οἱ διδασκόμενοι μόνον ἠθικὰ διδάγματα καὶ παραδείγματα ἐκ τῶν προβαλλομένων γενναίων πράξεων καὶ τύπων ἡρώων. Κατόπιν ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας ἤρχιζεν ἡ καλλιτεχνικὴ ἀγωγή καὶ τότε ἤρχιζεν ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς καθ' ὃν τρόπον βλέπομεν.

Ἄλλ' ἀπὸ πότε ὁ παῖς κατὰ τὸν Πλάτωνα δύναται νὰ ἐννοῆ καὶ ἀπὸ πότε ἡ ἀγωγή δύναται νὰ ἐξασκήσῃ εἰς αὐτὸν ἐπιρροὴν πρὸς ἐνσυνείδητον διδασκαλίαν.

Ἡ ἀγωγή δύναται νὰ ἀρχίσῃ τὸ ἔργον τῆς πρὸς ὑπεβολὴν τῶν ἀντιλήψεων τῆς εἰς τροφίμους, ἄγοντας τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας των. Λέγει πράγματι «ἐάν μὲν λοιπὸν ἐξετελοῦμεν

¹) Ξενόφ. Λακεδ. Πολιτεία II η 1.

²) Ἄριστ. Ἠθικὰ Νικομ. Βιβλ. X Κεφ. X.

μέ ακρίβειαν καί ὄχι μέ ἀδιαφορίαν ὅσα ἀναφέρονται εἰς τήν ἀγωγήν τῆς πρώτης τριετοῦς παιδικῆς ἡλικίας καί τῶν δύο φύλων, ταῦτα θά ἀπέβαινον πρὸς μεγίστην ὠφέλειαν τῶν μικρῶν ἀπὸ τῆς νεαρᾶς τῶν ἡλικίας. Διὰ τοῦτο προκειμένου περὶ ἐπιβολῆς τιμωριῶν εἰς αὐτά πρέπει ἐκεῖνος, ὅστις ἐπιβάλλει τήν τιμωρίαν, γονεὺς ἢ τροφός, νὰ φροντίζῃ πρωτίστως νὰ διαλύῃ ἀπὸ τὰς συνηθείας τοῦ τρίτου, πέμπτου καί ἕκτου ἔτους τῆς παιδικῆς ἡλικίας τήν τρυφηλότητα. Καί ὅ,τι ἰσχύει προκειμένου περὶ τῆς ἀγωγῆς, τῆς ἡλικίας αὐτῆς αὐτὸ τὸ ὁποῖον ὑπεστηρίζομεν ὡς ἰσχύον ἰσχύει προκειμένου περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν δούλων. Νὰ φροντίζωμεν δηλαδή τιμωροῦντες νὰ μὴ ἐμβάλωμεν εἰς τήν ψυχὴν τὴν ὀργήν, λόγῳ τοῦ κακοῦ ἢ ἀδίκου τρόπου τῆς ἐπιβολῆς τῶν τιμωριῶν, ἀλλ' οὔτε λόγῳ παραλείψεως ἐπιβολῆς τιμωριῶν νὰ γεννήσωμεν εἰς αὐτὴν ὑπερηφάνειαν καί ἐγωϊσμόν. Τὸ ἴδιον ἰσχύει προκειμένου περὶ τιμωρίας τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν. Καί εἰς τοὺς ἄγοντας τὴν ἡλικίαν ταύτην παῖδας ὑπάρχουν παιδιαί, δυνάμεναι αὐτοσχεδίως ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῦτο συγκεντρουμένων παίδων νὰ ἐξευρεθῶσιν. Παραλλήλως πρέπει τὰ παιδία μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν ἕξ ἐτῶν νὰ ἐξέρχωνται ὁμοῦ εἰς περιπάτους ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἐπὶ κεφαλῆς ὀμαδαρχῶν».¹

Ἐπειδὴ ἡ ἡλικία τοῦ τρίτου μέχρι καί τοῦ ἕκτου ἔτους εἶναι ἡ περίοδος τῆς διὰ τοῦ ἔθους ἠθικοποιήσεως καί τοῦ διαρκοῦς παιγνιδίου, διὰ τοῦτο ἡ ἀγωγή ὀφείλει μὲν νὰ ἀφίνη τὸν παῖδα νὰ παίξῃ ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ διάνοιά του ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ τρίτου ἔτους νὰ ἔχῃ συνείδησιν τῶν πράξεών του, διὰ τοῦτο πρέπει ἡ ἀγωγή καί εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ παιγνιδίου νὰ ὑποβάλλῃ ἐπικαίρως ἀγαθὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι θά τροποποιεῖν τὸν χαρακτήρα. Τότε εἰ γονεῖς κυρίως ὡς πρῶτοι παιδαγωγοὶ ὀφείλουν νὰ καταπολεμοῦν, ἐλέγχουν κάθε τάσιν πρὸς τρυφηλότητα καί ἐγωϊσμόν. Τότε δεόν νὰ ἀφίνηται ἀπόλυτος ἐλευθερία εἰς τὴν παιδικὴν ἐφευρικήτητα πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν ἰδιαιτέρων παιδιῶν. Διότι οὕτως ἀναπτύσσεται ἡ αὐτοβουλία καί ἡ αὐτενέργεια τοῦ παιδός καί ἡ μεθ' ἐτοιμότητος ἀντιμετώπισις τῶν ἀναγκῶν. Οἱ παῖδες πάντοτε καί ἰδιαιτέρως τώρα δεόν νὰ ἐπιβλέπωνται κατὰ τρόπον τελείως ἀδιόρατον χωρὶς νὰ ἀφίνηται ἐντέχνως σοβαρά τις παρεκτροπὴ ἢ ἄδικος αὐτῶν τάσις ἀπαρατήρητος, ἀνεξέλεγκτος.

Ἄρα ὁ δὲ παιδαγωγὸς πάντοτε πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι «δύο ἔστι τὰ παιδεύοντα τοὺς νέους, ἢτε τῶν ἀδικούντων τιμωρία καί ἢ τοῖς ἀνδράσι τοῖς ἀγαθοῖς διδομένη δωρεά»². Οἱ δὲ

¹) Πλάτ. Νόμ. 793 e 794 b.

²) Αὐκοῦρ. κατὰ Λεωκρ. η 10.

παῖδες ἀπὸ τῆς ἡλικίας ταύτης πρέπει νὰ γνωρίσουν συναισθηματικῶς ἔστω, ὅτι ἡ ἀδικία ὅπωςδήποτε τιμωρεῖται καὶ ἡ καλὴ πράξις ἀμείβεται. Ἡ τιμωρία ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἔχη μορφήν ἐκθέσεως ἢ ἐκδικήσεως, διότι καταντᾷ βάνουρος ἀδικία, ἐνῶ ἐξ ἀντιθέτου ἡ ἀτιμωρησία εἶναι ἢ μᾶλλον ἐγκληματικὴ μὰς πρὸς τὸν παῖδα συμπεριφορὰ καθ' ὅσον ἀφίγονται νὰ βλαστήσουν εἰς τὴν παιδικὴν ψυχὴν ὄλαι αἱ κακίαι.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ παιδιά πρέπει νὰ ἐθίζωνται εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἀναπτυχθοῦν ὄλαι αἱ περὶ ἀλληλεγγύης καὶ ἀλληλοβοηθείας ἀρχαί, διὰ τοῦτο πρέπει καθ' ὅλον τὸν χρόνον, τὸν ἀπὸ τοῦ τρίτου μέχρι τοῦ ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας τοιοῦτον, τὰ παιδιά νὰ ὀδηγῶνται εἰς δενδροφύτους τόπους, εἰς ἄλση. Ἐκεῖ παίζοντα καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ καθαροῦ ἀέρος καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψιν παιδαγωγῶν θὰ ἐγνωρίζοντο καὶ θὰ προσωκειοῦντο. Οὕτως θὰ ἀνεπτύσσετο βαθεῖα μεταξὺ των φίλια, ἢ ὁποῖα θὰ ἀπετέλει τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἰδιωτικῆς καὶ δημοσίας αὐτῶν ζωῆς.

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης συμφωνῶν λέγει, ὅτι ἡ ἀγωγή, ἡ ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ πέρατος τῆς βρεφικῆς μέχρι τοῦ πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας συμπεριλαμβανομένου, πρέπει νὰ εἶναι μία λελογισμένη σωματικὴ διὰ παιδιῶν ἄσκησις. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον πρέπει νὰ ἀποφεύγηται κάθε πνευματικὴ κόπωσις, διότι αἱ πνευματικαὶ ἔντονοι ἀπασχολήσεις, ὡς καὶ αἱ ἐντατικά σωματικά καταπονήσεις ἐπιφέρουν ἐξάντλησιν τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀχρηστεύουσαι αὐτόν.¹

Πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Πλάτωνος περὶ τῆς ἀπορροφητικῆς ἰκανότητος τῆς ψυχῆς τοῦ τριετοῦς παιδὸς συντάσσεται καὶ ἡ σύγχρονος ἀγωγή, ἢ ὁποῖα ὑποστηρίζει ὅτι «ἡ ἀρχὴ τῆς συγχωνεύσεως καὶ ἐναρμονίσεως ὑπάρχει εἰς τὴν παιδικὴν ψυχὴν. Ἐκδηλοῦται δὲ κατὰ τὴν ἡλικίαν τῶν τριῶν ἔτων. Τὸ παιδίον συνταυτίζεται μὲ τὰ περιβάλλοντα αὐτὸ ἄτομα· ὄλαι αἱ διαστροφαί, αἱ ἀπογοητεύσεις, οἱ τρόμοι καὶ αἱ ἀγωνίαι ἔχουν τὴν ἀρχὴν των εἰς τὴν πορείαν τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων πρώτων ἔτων. Βεβαιῶ ὅτι ἐὰν ἐγενόμεθα ἱκανοὶ νὰ ἀναπτύξωμεν τοὺς παῖδας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην θὰ εἶχομεν γενεάς ὄχι μόνον ἐλευθέρους καὶ εὐτυχεῖς ἀλλὰ καὶ ὡς ἀντίδοτον κατὰ τῶν ἀκροτήτων τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ».²

Ὁ Pestalozzi ἀπέδειξεν ἐπὶ πειραμάτων γενομένων ἐπὶ τοῦ τριετοῦς αὐτοῦ υἱοῦ Jacobbi ὅτι ἡ κρίσις καὶ ἡ παρατήρησις ἀναπτύσσεται ἀπὸ τοῦ τρίτου ἔτους καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς ἡλικίας

¹) Ἀριστ. Πολιτ. VII. κεφ. ΙΖ.

²) Revue Pour l'ère Nouvelle No 121. pag. 238-10-1936.

αύτης δύνανται νά παρέχωνται ἐπ' εὐκαιρία ὀρθαὶ λύσεις εἰς τὰς ἀπορίας, τὰς ὁποίας καὶ μόνον ζητεῖ. ¹ Διότι τότε ὁ παῖς δὲν ἐννοεῖ παρά ὅτι αἰσθάνεται καὶ δὲν αἰσθάνεται παρά ὅτι ἐρωτᾷ. Ὁ δὲ παιδαγωγὸς τότε πρέπει νά κἀνη τὰς αὐτὰς ἀμυβαιοειδεῖς κινήσεις καὶ τὰ αὐτὰ σημειωτὰ παιδικὰ βήματα «νά μὴ παρασύρεται ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησιν νά ἐπιτύχη εἰς τὴν διδασκαλίαν του, ὅταν ἡ φύσις τὴν ἀφαιρῇ. Νά μὴ ἀφαιρῇ ποτέ ἀπὸ τὸν παῖδα τὴν εὐχαρίστησιν, τὴν ὁποίαν ἡ φύσις τοῦ προσφέρει». Νά εἶναι ὡς λέγει ὁ Rousseau «φιλάνθρωπος» καὶ νά μὴ θέλη νά ἐπιταχύνῃ τὴν δυστυχίαν ἢ ὁποία δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι θά τοῦ ἔλθῃ κάποτε.

Πρὸς τὴν γνώμην τῆς μὴ πνευματικῆς κατανοήσεως τῆς ἡλικίας ταύτης συντασσόμενος καὶ ὁ περίφημος παιδαγωγὸς Sinibaldi λέγει: «ἡ πρώτη ἐποχὴ τῆς ζωῆς τῆς μέχρι τῶν ἑπτὰ ἐτῶν πρέπει ἐξ ὁλοκλήρου νά ἀφεροῦται εἰς τὴν φυσικὴν ἀγωγὴν». ² Διότι κατὰ τὸν Stern ἡ φύσις ἠθέλησε τόσον καταφανῶς νά προηγηθῇ ἡ ἀνάπτυξις τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὴν ἰδῶν διανοητικῶν, ὥστε ἡ φυσικὴ ἀγωγή κατὰ τὰ πρῶτα δέκα ἢ δώδεκα ἔτη τῆς ζωῆς δὲν εἶναι ἐν τῇ ἀκριβεῖ σημασίᾳ τῆς λέξεως παρά μία ἀγωγή ὑγιεινῆς, ³ ἀπὸ τὴν ὁποίαν πρέπει νά λείψῃ ἡ τυραννικὴ πνευματικὴ ἀπασχόλησις. Καθ' ὅσον ὅπως ὀρθότατα λέγει ὁ παιδαγωγὸς C. A. Stuve «οἱ γονεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι θέλουν νά διδάξουν τὰ παιδιά τῆς ἡλικίας ταύτης ἀποδεικνύουν ὅτι δὲν γνωρίζουν τὴν φύσιν. Ἡ πνευματικὴ ἐργασία εἰς τὰ μικρὰ ἐμποδίζει παρ' αὐτοῖς τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος, τὴν λειτουργίαν τῶν ἀδένων, διαθέτει αὐτὰ εἰς σπασμούς, ἐπιληψίαν, εἰς ἐγκεφαλικὸν ὕδρωπα, ἐμποδίζει τὴν ἀνάπτυξιν, διαστρέφει τὴν πέψιν, καταστρέφει τὸν χαρακτήρα ἐξασθενοῦσα καὶ καθιστῶσα αὐτὸν εὐέξαπτον.» ⁴

93. Φύσις ὕλη καὶ πορεία τῆς πρώτης φρονηματιστικῆς ἀγωγῆς.

Ἐλέγχθη ὅτι κατὰ τὴν βρεφικὴν καὶ παιδικὴν ἡλικίαν ἡ ἀγωγή πρέπει νά προσέχη, νά δίδῃ μαθήματα εὐψυχίας, νά ἀποφεύγῃ τὴν ἐν τρυφηλότητι ἢ σκαιότητι ἀγωγὴν καὶ νά ἔχῃ ὑπὸ ὄψιν ὅτι ὁ ἐπικίνδυνος διὰ τὴν ὅλην ζωὴν χρόνος εἶναι ὁ ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας τοιοῦτος καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν γνώσεων τοῦ χρόνου τούτου μέλλει νά στηριχθῇ ὅλος

¹) Histoire Pestalozz p. 51. Lausanne 1878.

²⁻⁴) Del Education pag 68-69. J. Larcher Paris-s.a.

ὁ ἠθικός κόσμος τοῦ παιδός. Δὲν ἐλέχθη ὁμῶς πῶς καὶ ὑπὸ ποίαν μορφήν πρέπει νὰ προσφέρεται ἡ πρώτη μορφωτικὴ ὕλη καὶ μάλιστα ἡ ἀπὸ τοῦ τρίτου ἕως πέμπτου, ἕκτου μέχρι δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας. Τοῦτο πρέπει νὰ ἐξετασθῆ.

Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ὁ Πλάτων, ἀκολουθῶν τὴν σύγχρονον αὐτοῦ παιδαγωγικὴν ἀντίληψιν διαίρει τὴν ἀγωγήν λέγων: «Ἡ μὲν ἐπὶ σώμασι παιδεία» ὀνομάζεται «γυμναστική», ἡ δὲ «ἐπὶ ψυχῇ μουσική»,¹ εἰς τὴν ὁποίαν περιέχεται ὅλη ἡ πνευματικὴ τοιαύτη. Κατ' αὐτὸν ἐπειδὴ ἡ ἀνάπτυξις τῆς φαντασίας κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν εἶναι μεγίστη, ἡ δὲ κρίσις ἐλαχίστη, διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὕπὸς «πρῶτον μύθους τοῖς παιδίοις λέγωμεν».²

Ἐνεκα λοιπὸν τῆς φύσεως ταύτης τοῦ ὕλικου τῆς πρώτης ἐνσυνειδήτου ἀγωγῆς, εἶναι τοῦτο «ὡς τὸ ὄλον εἰπεῖν ψεῦδος ἐνὶ δὲ καὶ ἀληθές»,³ διότι καὶ ἡ πλοκὴ καὶ ὁ σκελετὸς τῆς πρώτης φρονηματιστικῆς ὕλης εἶναι μῦθος, ὑπὸ τὸν ὁποῖον περιέχονται ἀναντίρρητοι ἀλήθειαι πρὸς πλήρη ἠθικὴν ἀνύψωσιν τοῦ παιδός. Καὶ οὕτως ἐξηγεῖται διατί εἶπεν ὅτι, μετὰ τὴν γνωστὴν σωματικὴν πρώτην ἀγωγήν, «μουσικῇ πρότερον ἀρξάμεθα παιδεύοντες» τοὺς παῖδας, ὑποστηρίζων ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς οἱ «λόγοι» ἔπρεπε νὰ περικλείωνται εἰς «διττὸν εἶδος, τὸ μὲν ἀληθές, ψεῦδος δ' ἕτερον», ὡς προϊόν φαντασίας καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν. Ἐπειδὴ ὁμῶς ἡ ἀγωγή ἔπρεπε ἐκ παραλλήλου νὰ προβαίη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος, διὰ τοῦτο, ὡς ἐκεῖνος ἔλεγεν, «παιδευτέον οὖν ἐν ἀμφοτέραις (ταῖς παιδείαις) πρότερον δὲ ἐν ψεύδεσιν», ἐν μύθοις δηλαδή.

Καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀπαιτεῖται μεγίστη προσοχὴ ἐκ μέρους τῶν γονέων καὶ παιδαγωγῶν ὅτι «πρότερον μύθοις πρὸς τὰ παιδία ἢ γυμνασίοις χρῶμεθα», ὅτι ταῦτα, ἔχουν «πνεῦμα μὲν ἀσθενές καὶ ψυχὴν ἀπαλήν»,⁴ καὶ ὅτι ἔνεκα τούτου «... μάλιστα... πλάττεται καὶ ἐνδύεται ὁ τύπος»,⁵ ὁπότε κατὰ τὸν Πλάτωνα δημιουργεῖται εἰς τὴν παιδικὴν ψυχὴν «τὸ μέγιστον ἔργον»,⁷ ἡ διαμόρφωσις καὶ ἡ ἐγχάραξις εἰς αὐτὴν τοῦ χαρακτήρος ἀφ' ἑνός καὶ τοῦ ἠθικοῦ ἐκείνου κόσμου ἀφ' ἑτέρου «ὅν ἂν τις βούληται ἐν σημήνασθαι ἐκάστω».⁸

Εὐρισκόμεθα τούτέστιν εἰς τὴν περίοδον—καὶ τοῦτο πρέπει νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν οἱ γονεῖς καὶ οἱ παιδαγωγοί—κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀγωγή δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ καὶ ἀποτυπώσῃ εἰς τὴν

¹) Πλάτ. Πολ. Β. XVII.

²) Αὐτόθι.

³) »

⁴) Ἴδε ἀνωτέρω σελ.

⁵⁻⁸) Πλάτ. Πολ. 880 a-e.

ψυχὴν τοῦ ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας τοῦ παιδὸς τὸν ἰδιάζοντα χαρακτήρα, τὴν νοοτροπίαν καὶ τὴν ἀκολουθητέαν ἠθικὴν πορείαν του.

94. Θρησκευτικὴ διάπλασις.

Ἐπειδὴ ὁμοίως ὁ Πλάτων ἦτο ἐχθρὸς παντὸς αὐτοσχεδίου δημιουργήματος ἀφ' ἑνός, δὲν εἶχεν δ' ὡς θὰ ἴδωμεν ἐξ ἀντιθέτου οὐδεμίαν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἀνθρώπινον ὀρθολογισμόν ἠθέλεν δὲ διὰ τῆς ἀγωγῆς νὰ εἰσαγάγῃ νέαν ἠθικὴν εἰς τὴν Πολιτείαν καὶ τὴν θρησκείαν, διὰ τοῦτο ἐζήτηε ἀπὸ τῆν πνευματικὴν καὶ παιδαγωγοῦσαν τάξιν τῶν μυθοποιῶν, ἡ ὁποία ἔπρεπεν, ὡς καὶ οἱ ποιηταί, νὰ εἶναι δημόσιον λειτουργήμα, οἱ μῦθοι νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι παντὸς ἠθικοῦ μειονεκτημάτου.

Ἐπρεπε νὰ ἐπιβλέπωμεν τοὺς μυθοποιούς. Καὶ τὸν μὲν μῦθον, τὸν ὁποῖον κάμουν ἠθικὸν νὰ ἐγκρίνωμεν, νὰ ἀπορρίπτωμεν δὲ πάντα κακόν, μὴ ἠθικοῦ δηλαδὴ περιεχομένου. Καὶ τοὺς μὲν μύθους, τοὺς ὁποίους ἐγκρίνομεν θὰ πείσωμεν τὰς μητέρας καὶ τὰς τροφούς νὰ λέγουν εἰς τὰ παιδιά καὶ νὰ φροντίζουν νὰ διαπλάττουν δι' αὐτῶν τὰς ψυχὰς τῶν πολὺ περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι διαπλάττουν μὲ τὰς χεῖράς τῶν τὰ σώματα τῶν παιδιῶν τῶν, νὰ φροντίσωμεν δὲ νὰ ἀποβάλωμεν τοὺς περισσοτέρους τῶν μύθων, τοὺς ὁποίους τῶρα λέγουν εἰς τὰ παιδιά ὡς μὴ ἠθικοὺς καὶ ὡς διαπλάττοντας χαρακτήρας πλήρεις ἐλαττωμάτων.»

Κατὰ τὸν φιλόσοφον λοιπὸν ἔπρεπε τὰ πάντα νὰ τείνουν εἰς τὴν δημιουργίαν μιᾶς κοινωνίας, τῆς ὁποίας ἡ ἠθικὴ καὶ τὸ πνεῦμα ἔπρεπε νὰ βασιζονται μόνον εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὴν ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο ἡ ἀνακαινιστικὴ του πολιτικὴ ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν παράδοσιν, τὴν θρησκείαν, ἡ ὁποία ἕως τότε περιέθαλπε καὶ ἐδημιούργει κατωτέρα, ἀπηρχαιωμένην λογικὴν καὶ ἀνόητον ἠθικὴν, διότι διὰ τῶν μύθων τῆς, οἵτινες εἶναι τὸ προχειρότερον παιδαγωγικὸν διὰ τὰ παιδιά ἐντρύφημα, ἐδημιουργοῦντο εἰς τὴν παιδικὴν ψυχὴν ἠθικά κενά, ψευδεῖς καὶ ἀνόητοι πεποιθήσεις.

Καὶ οὕτως ἐξηγεῖται διατί εἰς τὴν νέαν του Πολιτείαν λέγει: «θὰ ἀποτρέπωμεν νὰ ἀκούουν τὰ παιδιά τοὺς ὑπὸ τυχαίων μυθοποιῶν πλασθέντας μὴ ἠθικοῦ περιεχομένου μύθους καὶ ἀντιθέτως θὰ ἐπιτρέψωμεν νὰ δέχωνται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀντιθέτους δοξασίας ἀπὸ ὅσας μέχρι τοῦδε ἐδιδάσκοντο, αὐτὰς ἀκριβῶς τὰς ὁποίας θὰ πιστεύσωμεν ὅτι πρέπει νὰ διατηρήσωσιν οὗτοι ὅταν θὰ γίνουν ὄριμοι ἄνδρες, διὰ νὰ καταστοῦν τέλειοι καὶ ἠθικοὶ πολῖται, ἐνάρετοι, δυνάμενοι νὰ ζήσωσιν ἐν ἀρετῇ καὶ νὰ ἀσκήσωσι ταύτην εἰς τὴν Πολιτείαν.»

αν ὡς ἄρχοντες».

Ἄπρητεῖτο μεγίστη καὶ ἐντεταμένη προσοχὴ ὡς βλέπομεν εἰς τὸ ποιὸν τῶν παρεχομένων εἰς τὰ παιδία μύθων. Οἱ δὲ ἐντεταλμένοι τὴν ἐπίβλεψιν τῆς δημοσίας ἀγωγῆς ἔπρεπε νὰ ἐγκρίνωσιν ὡς κατάλληλα παιδαγωγικὰ μέσα τὰ ποιήματα, τῶν ὁποίων οἱ μῦθοι ἦσαν καταφανῶς ἠθοπλαστικοὶ καὶ ἱκανοὶ νὰ τρέψουν τὴν παιδικὴν ψυχὴν πρὸς ἀρετὴν.

Τὸ τοιοῦτον ὕλικόν ἔπρεπε νὰ ἀποτελέσῃ τὸ μόνον μέσον εἰς τοὺς γονεῖς παιδαγωγοὺς πρὸς ἠθικὴν διάπλασιν τῶν παιδικῶν ψυχῶν.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ σφαλεροῦ εἰς τὰς νεαρὰς ψυχὰς εἶναι καταφανής. Διότι ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του ὁ παῖς,¹ ἐπειδὴ ἀδυνατεῖ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ βαθύτερον πνεῦμα τοῦ μύθου, διὰ τοῦτο βλέπει ἐπιφανειακῶς μόνον τὰ ἐν αὐτῷ, τὰ ὁποῖα πιστεύει, εὐχεται καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ συμβοῦν καὶ εἰς αὐτόν, ἐμμένοντα εἰς τὰς ἐσφαλμένας αὐτὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι δημιουργοῦν μίαν ἀνώμαλον εἰς αὐτόν καὶ τὴν Κοινωνίαν ἠθικὴν.

Διὰ τοῦτο, πολὺ ὀρθῶς ὁ φιλόσοφος, λέγει «ὁ παῖς δὲν δύναται νὰ διακρίνῃ τί λέγεται εἰς τὸ ποῖημα ἐν μεταφορᾷ καὶ τί ἐν κυριολεξίᾳ διὰ τοῦτο ὅσα τότε ἠθέλε διδασχθῆ ὅλα ἀποβάλλονται δυσκόλως καὶ ἐννοοῦν νὰ παραμένουν ἀμετάβλητα καὶ ἀμετάθετα» εἰς τὴν παιδικὴν ψυχὴν.

«Ἡμεῖς ὡς νομοθέται μιᾶς ἰδεώδους Πολιτείας δὲν θὰ ἐπιτρέψωμεν εἰς αὐτούς, διὰ τοὺς ὁποίους ὑποστηρίζομεν ὅτι ἐνδιαφερόμεθα καὶ οἱ ὁποῖοι, ἐφ' ὅσον εἶναι ἄνδρες πρέπει νὰ καταστοῦν ἐνάρετοι πολῖται, νὰ μιμῶνται γυναῖκα νέαν ἢ γραῖαν, ἢ ὁποία νὰ ἐμπαίζεται ἀπὸ ἄνδρα ἢ νὰ φιλονικῆ πρὸς θεοὺς ἢ νὰ ὑπερηφανεύεται ὡς ἡ Νιόβη πρὸς θεοὺς ἢ νὰ καταβάλλεται ἀπὸ συμφορὰς, πένθη καὶ θρήνους (ὡς ἡ Θέτις καὶ ἡ Δήμητρα). Οὔτε θὰ ἐπιτρέψωμεν (εἰς διαπαιδαγωγουμένους διὰ μίαν τελείαν Πολιτείαν) νὰ ἀπομιμῶνται δούλους ἢ δούλας, νὰ κάνουν ὅσα κάνουν δοῦλοι οὔτε νὰ ἀπομιμῶνται ἄνθρωπους πλήρεις ἐλαττωμάτων καὶ ὡς ἐπιβάλλεται νὰ μὴ ἀπομιμῶνται δειλοὺς οὔτε νὰ κατηγοροῦν, νὰ ἐμπαίζου, νὰ αἰσχρολογοῦν, διατελοῦντες εἰς μέθην ἢ εἰς νηφαλιότητα. Ἐπίσης φρονῶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπωμεν ὅπωςδῆποτε εἰς τοὺς νέους νὰ ἀπομιμῶνται μὲ λόγους ἢ μὲ ἔργα μαινομένους.»² Διότι ἡ μίμησις, ἢ κατ' ἐπανάληψιν γινομένη, δημιουργεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μιμουμένου θελκτικὴν καὶ ἐλκυστικὴν εἰκόνα ἀπὸ συνήθειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ παιδικὴ ψυχὴ ἐννοεῖ νὰ παραμένη.

¹) Πλάτ. Πολ. 387α

²) Αὐτόθι 378e.

³) Πλάτ. Πολιτ. γ. VII.

Οἱ γονεῖς ἐπομένως καὶ οἱ παιδαγωγοὶ ὀφείλουσιν νὰ ἀποφεύγουν τὴν χρησιμοποίησιν ἀντικοινωνικῶν μύθων, ὡς ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς ἔριδας θεῶν. Διότι ὅλοι οὗτοι καθιεροῦσιν τὴν ἐπιβουλήν καὶ τὴν ἔχθραν ὡς κυριαρχικόν στοιχεῖον εἰς τὴν ἠθικὴν τῶν ἀθανάτων.

Διὰ τοῦτο εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν σχέσεων τῶν θεῶν πρὸς ἀλλήλους δὲν πρέπει νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς τὰ ὄμματα τῶν παιδῶν ὅτι οἱ θεοὶ πολεμοῦν ἐναντίον πάλιν τῶν θεῶν καὶ σκέπτονται κακὰ καὶ φιλονικοῦσιν πρὸς ἀλλήλους. Διότι «ἄλλωστε αὐτὰ εἶναι ψευδῆ καὶ συνεπῶς ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀποβλητέα ὡς μὴ ἠθικῶς δυνάμενα νὰ δικαιολογηθῶσιν».¹

95 Τὶ πρέπει εἰδικῶς νὰ ζητῶμεν ἀπὸ τοῦ ποιητῆς.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ θεωροῦμεν ἐπιβλημένον νὰ γνωρίσωμεν εἰς γενικὰς πάντοτε γραμμάς ποῖος εἶναι, ὁ μᾶλλον ἐπαγωγικός τρόπος πρὸς διδασκαλίαν τῶν ποιητῶν καὶ ποῖον πρέπει νὰ εἶναι τὸ περιεχόμενον τῶν νέων ποιητικῶν ἔργων, προκειμένου περὶ θεῶν καὶ ἡρώων.

Κατ' αὐτόν, «ὅστις ἐπρόσεχε πολὺ εἰς τὸν μῦθον, τὸν ὁποῖον μετεχειρίζετο ἐπικουρικῶς πρὸς ἀπόδειξιν τῶν φιλοσοφικῶν τοῦ ἀρχῶν», εἴναι λίαν ἀντιπαιδαγωγικὴ ἢ διδασκαλία τῶν ποιημάτων τὰ ὁποῖα ἀναφέρουν:

Α' ἐπιπορκίας θεῶν. Διότι τὸ θεῖον ἐφ' ὅσον εἶναι τοιοῦτον δὲν δύναται νὰ εἶναι αἴτιον ἀνθρωπίνης δυστυχίας οὐδὲ προαγωγὸν ἀνηθικότητος. Διὰ τοῦτο «τὴν τῶν ὄρκων καὶ σπονδῶν σύγχυσιν... ἐάν φῆ—ὁ ποιητῆς—δι' Ἀθηνᾶς καὶ Διὸς γεγονέναι οὐκ ἐπαινεσόμεθα· οὐδὲ θεῶν ὕβριν τε καὶ κρίσιν διὰ Θέμιδος καὶ Διὸς. Οὐδ' αὖ ὡς Αἰσχύλος λέγει ἑατέον ἀκούειν τοὺς νέους ὅτι:

«Θεὸς μὲν αἴτιαν φύει βροτοῖς
ὅταν κακῶσαι δῶμα παμπήδην θέλη».²

Διότι ποτὲ τὸ θεῖον δὲν δύναται νὰ γίνῃ κακόπιστον, νὰ ἀγαπᾷ τὰς φιλονικίας καὶ νὰ ἔχη κακίαν, ἀφοῦ ἡ φύσις τοῦ εἶναι νὰ εἶναι ἀγαθὸν καὶ εὐεργετικόν, ἂν καὶ «ταῦτα δ' ἤδη κατὰ δόξαν εἴρηται καὶ πίστιν αὐτῶν, ἣν ἔχουσιν ἀπάτην περὶ θεῶν καὶ ἄγνοιαν εἰς ἡμᾶς ἐκφερόντων καὶ μεταδιδόντων».³ Αἱ ἀνωτέρω δηλαδὴ ἀπόψεις ἐλέχθησαν συμφώνως πρὸς τὰς θρησκευτικὰς τῶν δοξασίας ὡς καὶ τὴν ἐσφαλμένην αὐτῶν ἀντίληψιν

¹) Πλάτ. Πολιτ. Β. XV.

²) G. gaeg. Παιδεία II 159.

³) Πλάτ. Πολιτ. 380.

⁴) Πλουτ. «Πῶς δεῖ τῶν νέων ἀκούειν» 17.

περί θεῶν καὶ τὰς ὁποίας μεταφέρουν καὶ μεταδίδουν εἰς ἡμᾶς..

Β'.) Τὸ θεῖον ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ παρίσταται ἀδηφάγον ἢ μέθυσον, φιλήδονον ἢ δωροδοκούμενον. Διότι τότε πῶς ὁ νέος θὰ καταστῆ «ἐπιτήδειος πρὸς ἐγκράτειαν» ὅταν διδάσκεται αἴφνης ὅτι αὐτὸς ὁ ἀνώτατος τῶν Θεῶν ἐλησμόνησε τὴν ἰορθοφροσύνην «διὰ τὴν τῶν ἀφροδισίων ἐπιθυμίαν;» Ἡ πῶς οἱ νέοι θὰ καταστοῦν ἀνώτεροι χρημάτων ὅταν βλέπουν ὅτι τὸ θεῖον δωροδοκεῖται; Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἀφίνωμεν οἱ νέοι νὰ γίνωνται δωροδόκοι, οὔτε φιλάργυροι, οὔτε νὰ ψάλλωμεν εἰς αὐτοὺς κανὲν ἄσμα τὸ ὁποῖον νὰ λέγῃ «ὅτι τὰ δῶρα μεταπέιθουν τοὺς Θεοὺς καὶ τοὺς σεβαστοὺς βασιλεῖς. Οὔτε καὶ θὰ ὑποστηρίξωμεν μετὰ φανατισμοῦ ἀλλ' οὔτε καὶ θὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ἦτο τόσοσ φιλάργυρος, ὥστε νὰ δεχθῆ ἑκ μέρους τοῦ Πριάμου καὶ δῶρα καὶ ὅτι ἀφ' οὗ ἔλαβε ταῦτα ἀφῆκεν ἐλεύθερον τὸν νεκρὸν τοῦ Ἔκτορος καὶ ὅτι ἄλλως δὲν ἤθελε νὰ ἀπελευθερώσῃ τοῦτον. ¹ «Διότι ὅταν οἱ Θεοὶ καὶ οἱ ἡγεμόνες εἶναι ἰδιοτελεῖς τί πρέπει νὰ γίνουν οἱ νέοι καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι;» Καθ' ὅσον τὸν ρυθμὸν τῆς ζωῆς κανονίζουσιν καὶ δίδουσιν οἱ πνευματικοὶ καὶ ἠθικοὶ ἡγέται τῆς κοινωνίας καὶ οἱ πολιτικοὶ ἄρχοντες ἐνὸς λαοῦ, οἵτινες πρῶτοι αὐτοὶ πρέπει νὰ δίδουσιν τὸ καλὸν παράδειγμα.

Γ'.) Παραλλήλως οἱ Θεοὶ δὲν πρέπει νὰ παρουσιάζωνται γόητες «μὲ τὴν εὐχέρειαν μὲ τὴν ὁποίαν ἀλλάσσουν μορφάς οὔτε νὰ μᾶς ἐμβάλλουσιν εἰς ψεῦδη μὲ λόγους ἢ πράξεις» ² Διότι αἱ τοιαῦται «περί Θεῶν δοξασίαι εἶναι δημιουργήματα τῆς ποιητικῆς φαντασίας πρὸς δημιουργίαν ἐκπλήξεως» ³ καθ' ὅσον κατὰ τὸν Εὐριπίδην:

«Εἰ Θεοὶ τι δρῶσι φαῦλον οὐκ εἰσι Θεοί».

Διὰ τοῦτο τὸ θεῖον πρέπει νὰ παρίσταται ἀβλαβές. Ἐπομένως καὶ τὸ τοῦ Ὀμήρου:

«Ἐβλαψάς με ἑκάεργε, Θεῶν, ὀλοώτατε πάντων
ἢ σ' ἂν τισαίμην εἴ μοι δύναμις γε παρῆι

δὲν ἔχει θέσιν ὡς παριστῶν τὸ θεῖον καταστρεπτικώτατον, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὴν περί ἠθικῆς ἀνωτερότητα τοῦ θεοῦ θεωρίαν καὶ πίστιν. ⁴

Δ'.) Ὁ Πλάτων, θέλων νὰ ἐκριζώσῃ τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν πίστιν πρὸς μίαν ἀνωτέραν καὶ εὐτυχῆ μετὰ θάνατον ζωὴν, λέγει ὅτι πρέπει νὰ ἀφαιρεθῶ-

¹) Πλάτ. Πολιτ. 392.

²) Πλάτ. Πολιτ. 388.

³) » Ἠθικ. 21 d.

⁴) » Πολιτ. 388 d.

σιν οἱ θρήνοι καὶ οἱ ἀποδιδόμενοι εἰς τοὺς Ὀμηρικοὺς ἥρωας ὀλοφυρμοὶ ὡς ἐπαγωγοὶ δειλίας καὶ ἀναξίας εἰς ἥρωας ταπεινότητος, συνιστᾷ, οἱ ἥρωες νὰ μὴ παρουσιάζωνται κλαίοντες ἀλλ' ἀντιθέτως νὰ φέρουν τὰς συμφορὰς μὲ ὅσον τὸ δυνατόν μεγάλην ἀπάθειαν καὶ ἡρεμίαν, ὡς ἂν ἤθελε καταλάβει αὐτοὺς παρομοίᾳ συμφορᾶ. «Ἄπο τὴν νέαν μας ποίησιν θὰ ἀφαιρέσωμεν συνεπὼς τοὺς θρήνους ἀπὸ τοὺς ἥρωας καὶ θὰ ἀποδώσωμεν αὐτοὺς εἰς τὰς γυναῖκας καὶ εἰς τὰς ἐξ αὐτῶν μὴ σοβρὰς... θὰ παρακαλέσωμεν τὸν Ὀμηρον καὶ τοὺς ἄλλους ποιητὰς νὰ μὴ μᾶς παρουσιάσουν εἰς τὰ ποιήματά των τὸν Ἀχιλλέα, υἱὸν θεᾶς, ἄλλοτε μὲν νὰ εἶναι ἐξηπλωμένος εἰς τὸ πλευρόν, ἄλλοτε νὰ εἶναι ὕπτιος καὶ ἄλλοτε πρηνής..., οὔτε καὶ τὸν Πρίαμον ὅστις ὀλίγον ἀπεῖχε ἀπὸ τοὺς θεοὺς νὰ ἐκλιπαρῇ μέχρι ταπεινώσεως καὶ νὰ κυλιέται εἰς τὴν κόπρον... Πολὺ δὲ περισσώτερον θὰ παρακαλέσωμεν τὸν ποιητὴν μας νὰ μὴ μᾶς παρουσιάσῃ τοὺς θεοὺς μας νὰ ὀδύρωνται ὡς τὴν Θέτιδα...» Διότι ὅταν οἱ ὀνομαστοί, ὡς οἱ Ὀμηρικοὶ ἥρωες παρουσιάζονται, ὡς παῖδες καὶ γυναῖκες τοῦ λαοῦ κλαίοντες, τί ἔπρεπε ἢ ἐκ τῶν θείων προτύπων παραδειγματιζόμενοι νὰ πράξουν; Ποῖος ἀκούων τὰ ἀνωτέρω δὲν θὰ ἔκαμνεν, εὐκαιρίας δοθείσης «πολλοὺς ἐπὶ μικροῖσι παθήμασι θρήνους καὶ ὀδυρμοὺς.»¹

Ε'.) Κατὰ τὸ βαθύτερον πνεῦμα τοῦ φιλοσόφου εἰς τὰ ποιήματα πρέπει ὁ ἐρευνητὴς νὰ ἐπιδιώκῃ νὰ διαγνώσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν διαφόρων προσώπων μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐξαρθῇ καὶ ἐξιδανικευθῇ τὸ ἀνώτερον πνεῦμα. Παραλλήλως πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται ἡ γνῶσις τοῦ γλωσσικοῦ μηχανισμοῦ, ὅστις θὰ ἐπιτρέπῃ τὴν πλήρη κατανόησιν ἀφ' ἑνὸς τοῦ ἐρμηνευομένου τμήματος καὶ τῆς καλολογικῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἀφ' ἑτέρου. Καὶ οὕτω θὰ καταστῇ ἠθικὸς καὶ λεπτὸς πολίτης.

Ἐπειδὴ μάλιστα «ἡ ποίησις εἶναι διήγησις ὅταν ὁ ποιητὴς ἀναφέρει τοὺς λόγους τῶν διαφόρων προσώπων² ἐνῶ συγχρόνως εἶναι μίμησις ὅταν ἀφηγεῖται ὁμιλίαν τινὰ ὡς νὰ ἦτο ἄλλος τις, ὁπότε θὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι οὗτος ἐξομοιώνει ἑαυτὸν μὲ ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον θὰ ἀναγγεῖλῃ ὡς μέλλοντα νὰ ὁμιλήσῃ,» τότε οὗτος «ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ποιηταὶ κάμνουν τὴν διήγησιν διὰ τῆς μιμήσεως»,³ ἐπειδὴ δὲ ὁ τρόφιμος ἀύθυποβάλλεται καὶ ἐπηρεάζεται διδασκόμενος τὰ ποιητικὰ προϊόντα, διὰ τοῦτο οὗτος «πρέπει μὲν νὰ γνωρίσῃ καὶ ἀνοήτους καὶ κακοὺς

¹) Πλάτ. Πολιτ. 388e.

²) » » 393α.

³) Αὐτόθι 393b.

άνθρώπους, νά μή μιμῆται ὅμως οὔτε καί νά κάμνη τίποτε ἀπό ὅσα οὔτοι παρουσιάζονται ὡς λέγοντες καί πράττοντες». Διότι ἡ ποίησις παρουσιάζει δύο μορφάς: τὴν ἀγαθὴν καί τὴν κακὴν. «Ὁ δὲ νέος συνηθίσας νά θαυμάζη καί νά σέβεται» εἰς τὴν ἀγωγὴν καί διδασκαλίαν «τὴν φρασεολογίαν καί τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐναρέτου ἀνθρώπου¹ θὰ θελήσῃ εἰς πρώτην εὐκαιρίαν ὡς ἄλλος ἐνδοξος καί ἐνάρετος ἀνὴρ «νά ὁμιλῇ καί νά μὴ ἐντρέπεται διὰ τὴν τοιαύτην ἀπομίμησιν καί ἐμπράκτως μάλιστα νά παρουσιάσῃ εἰς τὴν καθημερινὴν του ζωὴν ἀργότερον τὸ εὐάρεστον πρότυπον καί πάντοτε θὰ καταβάλλῃ πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς τοῦτο ἀπομιμούμενος τὸν ἀγαθόν, τὸν μὲ σταφερότητα καί φρόνησιν ἐνεργοῦντα»,² ἔχων πάντοτε τοῦτον ὡς ὑπόδειγμα³.

Ἐπειδὴ μάλιστα, ἡ ἐν Ἄδου διαμονὴ χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Ὅμηρου καί πολλῶν ἄλλων ποιητῶν τρομερά, καθιστῶσα τὸν μέλλοντα πολίτην δειλὸν καί ἐπομένως ἀκατάλληλον ὑπερασπιστὴν τῆς πατρίδος, διὰ τοῦτο «θὰ παρακαλέσωμεν τὸν Ὅμηρον καί τοὺς ἄλλους ποιητὰς νά μὴ ὀργίζωνται ἐναντίον μας ἂν διαγράψωμεν τὰ ποιήματά των ὅχι διότι δὲν εἶναι ποιητικὰ καί εὐχάριστα ἀλλὰ διότι ὅσον πολὺ ποιητικὰ εἶναι κατὰ τοσοῦτον ὀλιγώτερον πρέπει νά ἀκούωνται ἀπὸ παιδία καί ἄνδρας ἀκόμη. Καί τοῦτο⁴ διότι οὔτω δημιουργοῦνται δειλοὶ καί ἀνελεύθεροί πολῖται, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλούταρχον τὸν ἐπαγγελματίαν διδάσκαλον, ἰσχυριζόμενον εἰς τὸ «πῶς δεῖ τῶν ποιητῶν ἀκούειν», ὅτι ἐπιβάλλεται ἢ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς ἔρευνα καί ἀνάλυσις τῶν ποιημάτων καί ὅχι ὁ ἐξοβελισμὸς των.

96 Ἡ ἀγωγή πρέπει νά εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν ἡλικίαν.

Ἐξ ὧν προηγουμένως ἐλέχθησαν ἡ ἀγωγή πρέπει νά παρέχῃ πνευματικὴν τροφήν εἰς τὸν παῖδα, ἀνάλογον πρὸς τὸ γνωστικόν του ἐπίπεδον.

Διὰ τοῦτο λέγει «Ἐφ' ὅσον μὲν οἱ τρόφιμοι εἶναι παῖδες ἢ ἔφηβοι πρέπει νά χρησιμοποιῶμεν ἀγωγὴν καί παιδείαν καταλλήλους διὰ παῖδας καί ἐφήβους. Ὄταν δὲ τὸ σῶμά των ἀναπτύσσεται καί πλησιάζει εἰς τὴν ἀνδρικήν ἡλικίαν τότε πρέπει νά ἐπαυξήσωμεν εἰς μέγιστον βαθμὸν τὴν ἐπιμέλειάν μας, ἐπικαλούμενοι εἰς τὸ ἔργον μας τὰς ὑψηλὰς γνώσεις τῆς φιλοσοφίας. Καί καθ' ὅσον ἡ ἡλικία των προχωρεῖ, ὅτε καί ἡ ψυχὴ ἀρχίζει

¹) Πλάτ. Πολιτ. 396 α.

²) « » 395 β.

³) Αὐτόθι 395 α.

⁴) Πλάτ. Πολιτ. 380.

νά τελειοποιηται, τότε πρέπει νά έντεινωμεν τάς πνευματικάς καί ήθικάς άσκήσεις. 'Ενῶ δταν ή σωματική Ισχύς παύει τότε πλέον δυνάμεθα νά άφίνωμεν τοὺς πολίτας νά ζοῦν έλεύθεροι.»¹

Είς τὰ άνωτέρω βλέπομεν είς άδροτάτας γραμμάς τὰ δι-άφορα στάδια της άγωγής ὡς καί τήν άνάλογον πνευματικήν τροφήν, ή όποία πρέπει νά χορηγηται είς έκ'στην ήλικίαν.

'Η έπιτυχία είς τήν άγωγήν εύρίσκεται σὺν τοῖς άλλοις είς τήν κατάλληλον, ὡς βλέπομεν, έπιλογήν της πνευματικής τροφής, ή όποία πρέπει άπαραιτήτως νά είναι άνάλογος πρὸς τὸν πνευματικὸν κόσμον τοῦ παιδαγωγουμένου. 'Εφ' ὅσον χρόνον ὁ τροφίμος είναι έφηβος ή παῖς καί ή παρεχομένη πνευματική τροφή πρέπει νά είναι παιδική ή έφηβική, ένῶ ταυτοχρόνως πρέπει δι' άσκήσεων νά άναπτύσσεται σωματικῶς διά νά δυνηθῆ νά καλλιεργηθῆ είς τὸ σῶμα πνεῦμα υγιές, τὸ όποῖον θά έξυπηρετήσῃ τήν μάθησιν καί τήν εύρυτέραν άνάπτυξιν. Όταν πλέον ή ήλικία τοῦ τροφίμου προχωρήσει καί ή ψυχή του άρχίσει νά τελειοποιηται, τότε άφοῦ κοπάσουν αἱ σωματικάί άσκήσεις, πρέπει νά παραχωρήσουν είς τὸ πνεῦμα κυριαρχίαν καί νά άφίσουν αὐτὸ έλεύθερον είς τὸ έργον του τὸ όποῖον πρέπει νά άποβλέπη είς τήν ήθική, έξύψωσιν τοῦ άτόμου.

'Η άγωγή αὕτη πρέπει νά εξακολουθῆ καί ή έπιβλεψις δέν πρέπει νά παύσῃ παρὰ μόνον δταν ή σωματική ρώμη άρχίσῃ νά έξαντληται καί ὄχι νά περιορίζεται μέχρι της έφηβικής ήλικίας, ὡς συνέβαινεν είς τάς λοιπάς πλήν της Σπάρτης 'Ελληνικάς Πολιτείας.

Αἱ αἰτιάσεις λοιπὸν τοῦ Πλουτάρχου διά τήν έγκατάλειψιν τῶν έφήβιων είς τήν τύχην των ὑπό τε τῶν γονέων καί της Πολιτείας έχουν ίσως τήν ρίζαν των ένταῦθα.

97 'Η άγωγή άπὸ τοῦ έκτου μέχρι δεκάτου έτους.

'Η άναφερθεῖσα άγωγή, ή άρχομένη, άπὸ τοῦ τρίτου μέχρι τοῦ έκτου έτους της ήλικίας, έπρεπε νά είναι κοινή δι' ἄρρενας καί,θήλεις.

'Η άγωγή έπρεπε νά άρχίζῃ τὸ έργον της άπὸ βαθυτάτης πρώτας· οἱ δέ παῖδες οὐδέποτε έπρεπε νά μείνουν έλεύθεροι καί άνευ έπιτηρήσεως. Διά τοῦτο λέγει «Πρέπει πέμποντες τὰ παιδιά είς τὸ σχολεῖον νά μεταβαίνουν εκεί άπὸ τήν αὐγήν. 'Επειδῆ δέ οὔτε πρόβατα οὔτε κανέν άλλο ζῶον δύναται νά ζήσῃ άνευ ποιμένος, διά τοῦτο οὔτε καί τὰ παιδιά πρέπει νά

¹) Πλάτ. Πολιτ. 356.

ζοῦν χωρίς παιδαγωγούς». ¹ Ἐγὼ δὲ Ἀριστοφάνης δίδει εἰς τὰς Νεφέλας αὐστηροτάτας ῥηγίας περὶ κοσμιότητος εἰς τοὺς ἄμα τῆ ἡμέρα μεταβαίνοντας εἰς τὸ σχολεῖον μαθητὰς.

Καὶ ὁ φιλόσοφος, ἐξαρτῶν τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδὸς ἀπὸ τὴν ἀγωγὴν, τρομάσσων πρὸ τῆς ἰδέας τῆς τυχόν παραμελήσεως αὐτοῦ, δυσπιστῶν πρὸς τὴν ἀμφιταλαντευομένην παιδικὴν ψυχὴν, ἀξιοῖ ἄγρυπνον, ἄοκνον καὶ συνεχῆ ἐπίβλεψιν.

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ ἀγωγή τοῦ δευτέρου, οὕτως εἰπεῖν, κύκλου ἔπρεπε νὰ εἶναι κοινὴ καὶ οἱ ἄρρενες καὶ θήλειαι ἠδύναντο ἀπὸ κοινοῦ συμπαιζόντες νὰ διδάσκωνται καὶ παιδαγωγῶνται, οἱ ἀπὸ τοῦ ἕκτου μέχρι τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν ἔπρεπε, διαχωριζόμενοι ἀναλόγως τοῦ φύλου τῶν, νὰ παραμένουν εἰς ἰδιαιτέρους τόπους καὶ κατοικίας, εἰς ἴδια σισσίτια, διδασκόμενοι τὸν αὐτὸν κύκλον τῶν μαθημάτων.

«Μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἕκτου ἔτους πρέπει πλέον νὰ διαχωρίσωμεν τὸν ἕξαετῆ ἀπὸ τὴν ἕξαετίδα. Καὶ οἱ μὲν ἄρρενες νὰ παραμένουν μετὰ τῶν ἀρρένων, αἱ δὲ παρθένοι ἐπίσης μόναι. Τότε πρέπει καὶ αἱ δύο ὀμάδες νὰ τραπῶσιν εἰς τὴν διδασκαλίαν. Οἱ μὲν ἄρρενες εἰς τοὺς διδασκάλους τῆς ἵππευτικῆς, τοξευτικῆς καὶ σφενδονήσεως. Ἐπίσης δὲ καὶ τὰ θήλεια εἰς τὴν γνῶσιν τῆς χρησιμοποιοῦσεως τῶν ὄπλων καὶ ὄπου ἄλλαχοῦ δύνανται μέχρι τελείας αὐτῶν ἐκμαθήσεως.» ²

Ὡστε μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἕκτου ἔτους οἱ παῖδες σχηματίζοντες δύο κεχωρισμένας κατὰ φύλον ὀμάδας, ἔπρεπε νὰ παραδοθῶσι εἰς γυμναστάς, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε νὰ ἐξασκήσωσι τούτους εἰς μαθήματα πολεμικῆς τέχνης καὶ νὰ τελειοποιήσωσιν εἰς αὐτὰ τοὺς μέλλοντας ὑπερασπιστὰς τῆς χώρας τοὺς φύλακας καὶ τὰς φύλακας. Ἐπειδὴ δὲ «τὰ περὶ τὸν πόλεμον ἡγοῦνται, σπουδαῖα ὄντα τῆς εἰρήνης ἕνεκα δεῖν εὖ τίθεσθαι.» ³

Διὰ τοῦτο πρῶτος ὄρος τῆς Πλατωνικῆς Πολιτείας ἦτο ἡ ἐξασφάλισις τῆς ὑπάρξεώς της. Καὶ ἡ πρώτη ἐπομένως παιδεία ἔπρεπε νὰ ἔχη καὶ ἓνα πρῶτον σκοπὸν: τὴν καλλιέργειαν πολεμικοῦ πνεύματος καὶ ἀνάπτυξιν γενναίων ὑπερασπιστῶν,

Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος, ὡς εἶπομεν, ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ φρονεῖν ὅτι ἡ γυνὴ ἔπρεπε νὰ καταστῆ διὰ τῆς ἀγωγῆς ἰσοδύναμος ἐν πολλοῖς μὲ τὸν ἄνδρα, πρὸς ἀποτελεσματικὴν ἀντιμετώπισιν τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν· καὶ ἐπειδὴ, ὡς διὰ τὴν μειονεκτικότητά ταύτην τῆς γυναικὸς, εὐθύνεται ἡ ἀγωγή, ἐξ

¹) Πλάτ. Νόμ. 808.

²) Πλάτ. Νόμοι 803 d.

³) Ἀριστ. Πολιτ. Βιβλ. VII. Κεφ. ΙΔ.

αίτιας τῆς ὁποίας «τὰ κατὰ χεῖρας ἀνοίγα τροφῶν καὶ μητέρων οἶον χωλοὶ γεγόναμεν», οἱ ὅποιοι... «διὰ τὰ ἔθνη διάφορα αὐτὰ πεποιήκαμεν», διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται νὰ τροποποιηθῆ καὶ νὰ γυμνασθῆ καὶ ἐπὶ τῶν γυναικῶν ἡ ἀγωγή καὶ οὕτως «ἀρτίποδες τε καὶ ἀρτίχειρες πάντες τε καὶ πᾶσαι γιγνόμενοι μηδὲν τοῖς ἔθεσιν ἀποβλάπτωσι τὰς φύσεις εἰς τὸ δυνατόν.»¹

Ὅστε ἡ περὶ τὸ σῶμα πρώτη ἀγωγή πρέπει νὰ ἔχη χαρακτηριστικῆρα ἐπανορθωτικὸν τῆς σωματικῆς ἀδυναμίας, ἡ ὁποία προήλθε συνεπείᾳ ἐλαττωματικῆς καὶ μονοπλεύρου χρησιμοποίησεως τῶν ἀνθρωπίνων μελῶν.

98. Ὁμοιόμορφοι πολεμικαὶ ἀσκήσεις ἀρρένων καὶ θηλέων.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπιβάλλεται ἐκάστη Πολιτεία νὰ ἔχη, κατὰ Λακωνικὸν πλέον ἔθος, δημοσίους τόπους ἀσκήσεων, εἰς τοὺς ὁποίους δημόσιοι διδάσκαλοι νὰ διδάσκωσι «πάντα ὅσα πρὸς πόλεμον ἐστὶ μαθήματα τοὺς φοιτῶντας, ὅσα τε πρὸς μουσικὴν, οὐχ ὅν μὲν ἂν ὁ πατήρ βούληται, φιλῶντα, ὅν δ' ἂν μὴ ἐϋντα τὰς παιδείας, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον πάντα ἄνδρα καὶ παῖδα κατὰ τὸ δυνατόν, ὡς τῆς πόλεως μάλλον ἢ τῶν γεννητόρων ὄντας παιδευτέον ἐξ ἀνάγκης.»²

Ἡ Πολιτεία δηλαδή ἐξασκοῦσα τὰ κυριαρχικὰ αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἐμψύχου κόσμου δικαιώματα,³ κανονίζουσα τὴν μορφήν τὸ ποιὸν καὶ τὸ ποσὸν τῆς ἀγωγῆς, χωρὶς νὰ λάβῃ καθόλου ὑπ' ὄψιν τὴν γνώμην τῶν γονέων, κατὰ τὸ βαθύτερον ἄλλωστε πνεῦμα καὶ τῆς Ἀθηναϊκῆς Πολιτείας, ἠδύνατο νὰ κανονίσῃ κατὰ τὸν ὠφελιμώτερον πρὸς αὐτὴν τρόπον, τὰ ἀφορῶντα τὴν ἀγωγήν, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ μὴ ἦτο διάφορος διὰ τὰ θήλεα ὡς μέχρι τῆς ἐποχῆς του συνέβαινε.

Διὰ τοῦτο «τὰ αὐτὰ δὲ δὴ καὶ περὶ θηλειῶν ὁ ἐμὸς νόμος ἂν εἴποι πάντα ὅσα περὶ καὶ περὶ ἀρρένων, ἴσα καὶ τὰς θηλείας ἀσκεῖν δεῖν. Καὶ οὐδὲν φοβηθεὶς εἴποιμ' ἂν τοῦτον τὸν λόγον οὔτε ἰππικῆς οὔτε γυμναστικῆς, ὡς ἀνδράσι μὲν πρέπον ἂν εἴη, γυναιξὶ δὲ οὐκ ἂν πρέπον... φημὶ εἴπερ ταῦτα οὕτω ξυμβαίνειν ἐστὶ δυνατόν, πάντων ἀνοητότατα τὰ νῦν ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν τόποις γίνεσθαι, τὸ μὴ πάση ῥώμῃ πάντας ὁμοθυμαδὸν ἐπιτηδεύειν ἀνδρας γυναιξὶ ταῦτά. Σχεδὸν γάρ ὀλίγου πᾶσα ἡμίσεια πόλις ἀντὶ διπλασίας οὕτως ἐστὶ τε καὶ γίνε-

¹) Πλάτ. Νόμ. 795 d.

²) » » 804 d.

³) Πλουτ. Λυκ. 16.

ται ἐκ τῶν αὐτῶν τελῶν καὶ πόνων». ¹

Ὁ Πλάτων θέλει ἡ ἀνακαινισθεῖσα Πολιτεία νὰ ἔχη ὡς θεμελιώδη νόμον ὁμοιόμορφον διὰ τοὺς ἄρρενας καὶ θήλεις ἀγωγήν, ἀφ' οὗ ὡς ἐλέχθη, ἡ γυνὴ καὶ ὁ ἀνὴρ πνευματικῶς μὲν ἦσαν ἰσόπαλοι, σωματικῶς δὲ ὀλίγον διάφοροι, ἀλλ' ἡ διαφορά ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς καὶ ὁμοιόμορφον ἄσκησιν. Διὰ τοῦτο θεωρεῖ ἀρμόζουσαν δι' ἄνδρας καὶ γυναῖκας τὴν περὶ τὰς πολεμικὰς τέχνας ἄσκησιν. Διότι ὡς ἐλέχθη, παρὰ τὴν ἐπὶ τὸ ἀστικώτερον ἀναθεώρησιν εἰς τοὺς Νόμους τῶν ἀρχῶν του δὲν ἔπαυσε νὰ θαυμάζη τὴν Πυθαγόρειον Πολιτείαν καὶ Σπαρτιατικὴν ἀγωγήν καὶ θεωρῆ τὰ ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς γυναικὸς κρατοῦντα ὡς ἀνόητα.

Ἡ Πολιτεία πρέπει διὰ τῆς ἀγωγῆς νὰ γίνῃ ὀλόκληρος καὶ ὄχι ἡμίσεια.

Τὰ ἀνωτέρω ἠχρήστευον τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ, τὰς γυναῖκας ἔνεκα τῆς μὴ συμμετοχῆς των εἰς τὰ αὐτὰ μὲ τοὺς ἄνδρας γυμνάσματα καὶ εἰς τὴν αὐτὴν μὲ αὐτοὺς παιδείαν, ἡ ὁποία καθίστα πάντας ἄρρενας καὶ θήλεις ἰσοδυνάμους καὶ ἱκανοὺς νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν Πολιτείαν ἐξ ἴσου.

Ἡ Πολιτεία θὰ καθίστατο ἔνεκα τῆς μὴ ὁμοιομόρφου ἀγωγῆς ὄλων «ἡμίσεια» ἀντὶ «ὄλη» ὡς θὰ ἐγένετο ἐάν ὁ θῆλυς πληθυσμὸς ἐξεπαιδεύετο, ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο νὰ μὴ ἀποδειλιᾷ «διὰ τὴν πονηρίαν τῶν σωμάτων καὶ ἐν τοῖς πολεμοῖς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν». ²

Διὰ τοῦτο «ἡ σύστασις μου εἰς τὸ ζήτημα τῆς γυναικείας ἀγωγῆς δὲν θὰ παύσῃ νὰ τονίζῃ ὅτι πρέπει εἰς τὴν Πολιτείαν μας τὸ θῆλυ φύλον νὰ μετέχη ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἄρρενος». ³

Διότι διὰ τῆς κοινῆς ἀγωγῆς ὄλοι καὶ ὄλαι θὰ καθίσταντο σὺτάρκεις· θὰ κατηργεῖτο δὲ ἡ μεταξὺ τῶν δύο διαφορά, ὡς συμβαίνει «εἰς τὰς ἐν Πόντῳ Σαυρομάτιδας, εἰς τὰς ὁποίας ὄχι μόνον ἡ ἰππασία, ἡ χρησιμοποίησις τῶν τόξων καὶ τῶν ἄλλων ὄπλων, ἔχουσα ἐπιβληθῆ διὰ νόμου εἰς ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ἀσκεῖται ἐκεῖ μὲ ἴσην ἐπιτυχίαν καὶ ἀπὸ τὰ δύο φύλα», «ὥστε αἱ ἐκεῖ γυναῖκες, Ἀμαζόνες, «συγκρινόμεναι πρὸς τὰς ἄλλας γυναῖκας θὰ ἠδύναντο νὰ φανοῦν ἄνδρες». ⁴

Τὰ ὠραῖα ταῦτα ὡς καὶ τὰ ἐν Σπάρτῃ συμβαίνοντα, ἀ-

¹) Πλάτ. Νόμ. 804 d.

²) « Πρωτ. 326^ad.

³) Πλάτ. Νόμ. 805 d.

⁴) » » 805 e.

⁵) » » 806 b.

ποτελέσματα τῆς κοινῆς ἀγωγῆς, ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ φιλόσοφος λέγει: «γενικῶς ὁ νομοθέτης, νομοθετῶν τὸ ζήτημα τῆς ἀγωγῆς δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἡμισυς, νὰ ἀφήσῃ τὰς γυναῖκας εἰς τρυφιλότητος, νὰ δαπανοῦν τὸν χρόνον τῶν εἰς ἀνωμάλους διαίτας, ἐνῶ λαμβάνων μεγίστην πρόνοιαν διὰ τὸ ἀνδρικόν φύλον νὰ καταστήσῃ τοῦτο διὰ τῆς νομοθεσίας ὑπερέχον καὶ οὕτω νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὸ κράτος ἡμίσειαν ζωὴν ἀντὶ διπλασίας»¹ ὡς πρέπει. Διότι ἡ νομοθεσία τότε μόνον εἶναι πλήρης ὅταν ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ὁλότητος. Ἄλλως ὡς ἐν προκειμένῳ εἶναι ἄδικος καὶ μεροληπτικὴ ὡς ἀχρηστεύουσα τὸ ἡμισυ τοῦ πληθυσμοῦ, ὑποχρεοῦσα τοῦτο νὰ ζῆ εἰς βάρος τῆς κοινωνικῆς προόδου καὶ νὰ μεταβληθῆ εἰς τυφλὸν ὄργανον τοῦ ἀνδρός.

Θὰ ἦτο ἄλλωστε ταπεινωτικὸν διὰ τὸν ἀνθρώπινον ἐγωϊσμόν «καὶ θὰ ἀπεδεικνύετο ἀσφαλῶς πολὺ μοχθηρία ἐκ μέρους τοῦ κράτους αἱ μὲν γυναῖκες νὰ ἔχουν ἀνατραφῆ τόσον κακῶς ὥστε νὰ μὴ θέλουν νὰ φονεύωνται ἀγωνιζόμεναι πρὸς διάσωσιν τῶν τέκνων τῶν, ὅπως κάμνουν καὶ τὰ πτηνὰ ἀκόμη, τὰ ὁποῖα ἀγωνίζονται καὶ πρὸς τὰ ἰσχυρότερα θηρία, ἀλλ' εἰς περίπτωσιν ἐμφανίσεως κινδύνου, ἀμέσως προσφεύγουσαι εἰς τοὺς βωμοὺς καὶ τοὺς ναοὺς νὰ πληροῦν αὐτοὺς καὶ νὰ ἐπαληθεύουν οὕτω τὴν κοινὴν γνώμην, ὅτι αἱ γυναῖκες εἶναι τὸ δειλότατον ἐξ ὄλων τῶν ζώων».²

Ἡ δειλία πράγματι αὕτη, ἡ ὁποία ἠχρήστευσε τὰς γυναῖκας καὶ ἔφερεν αὐτὰς εἰς κατώτερον σημεῖον ὡς μητέρας ἀπὸ τὰ πτηνὰ ὡς καὶ τὰ ἄλλα τῆς μειονεκτήματα, εἶναι αἰώνιον στίγμα τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

Διότι ἀποδεικνύει ὅτι, ὁ ἀνθρώπινος οὗτος πολιτισμὸς μὲ τὴν ἐλαττωματικὴν του ἀγωγὴν, ἔκαμε τὴν γυναῖκα ἀπὸ ὄλα τὰ ζῶα «φύσει δειλότατον», ἐνῶ ἡ φύσις τῆς γυναικὸς ἡ ὁποία εἶναι ἐπιδεκτικὴ βελτιώσεως, θὰ ἐγένετο καὶ εἰς τὸ σημεῖον τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως, ἱκανὴ νὰ ὑπερασπίζεται τὴν Πολιτείαν ἐξ ἴσου ὡς καὶ ὁ ἀνὴρ, ἀναπληροῦσα ὡς ἐν Σπάρτῃ τοῦτο «ἐὰν θὰ παρίστατο ἀνάγκη νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πόλιν οἱ ἄνδρες, ἐκστρατεύοντες κάπου πανστρατιᾶ».

Διότι «καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων εἰς τοὺς ὁποίους, τὰ μὲν πρὸς τὸ ζῆν θὰ ἦσαν κατὰ τὸν ἄριστον τρόπον παρασκευασμένα, τὰ δὲ ἀφορῶντα τὰς τέχνας θὰ εἶχον παραδοθῆ εἰς εἰδικούς, αἱ δὲ γεωργικαὶ ὑπηρεσίαι θὰ ἀνετίθεντο εἰς δούλους οἵτινες διὰ τῆς ἐργασίας τῶν θὰ παρεῖχον ἀρκετὰ τὰ μέσα τῆς

¹) Πλάτ. Νόμ. 806 c.

²) » » 806 e.

³) Αὐτόθι 804 h.

εὐζωίας εἰς τὰς ἰθυνοῦσας τάξεις τῆς Πολιτείας θὰ εἶχον καλῶς. Καὶ ἡ πόλις πάντοτε θὰ ἦτο οὕτως ἐτοιμοπόλεμος. Αἱ θεωρίαι αὗται ὡς γνωστὸν ἔπεισαν καὶ τὸν Ἄριστοτέλην νὰ συστήσῃ τὴν ὑπαρξίν τῶν συσσιτίων εἰς τὰς γνωστάς του πνευματικὰς ἀριστοκρατικὰς Πολιτείας.¹

Ἐὰν μάλιστα ἐπρόκειτο νὰ πιστεύσωμεν αὐτόν, ὁ θεσμὸς τῶν τάξεων ἐν τῇ Πολιτείᾳ ὡς καὶ ὁ τῶν συσσιτίων εἶναι τοῦ παλαιός. Ὁ μὲν πρῶτος ἔχων τὴν ἀρχὴν του εἰς τὸν περίφημον βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Σέσωστριν, ὁ δὲ δεύτερος εἰς τὸν μυθικὸν βασιλέα τῆς Κρήτης Μίνωα, παραλαβόντα τὸν θεσμὸν τοῦτον ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Οἰνωτρίας Ἴταλόν, ἀπὸ τοὺς χρόνους, τοῦ ὁποῦ «καὶ νῦν ἔτι τινες χρῶνται τοῖς συσσιτίοις καὶ τοῖς νόμοις ἐνίοις.»²

Εἰς τοιαύτην λοιπὸν Πολιτείαν εἶναι λογικὸν νὰ ἀφίνωμεν ἕκαστον πολίτην ἐλεύθερον καὶ «ἐν τρόπῳ βοσκήματος πινόμενον δεῖ ζῆν;»³ ἀφοῦ εἶναι γνωστὸν, ὅτι τὸ κατὰ τοιοῦτον τρόπον τρεφόμενον ζῶον, παχυνόμενον εἶναι λίαν φυσικὸν «νὰ διαρπασθῇ ἀπὸ ἄλλο ζῶον καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια κατατρύχονται ἀπὸ ὑπερβολικὴν πείναν καὶ τὰ ὅποια ζοῦν μὲ ἀνδρείαν καὶ μὲ πολλοὺς κόπους».⁴

Διότι τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν ἐθεώρει πάντοτε, παρὰ τὴν ὁμολογουμένην πρόοδόν της, παρεμφερῆ πρὸς τὴν τῶν θηρίων καὶ τὴν ἀνθρωπίνην νοοτροπία, ἐξ αἰτίας τῆς κοινωνικῆς συνθέσεως καὶ τῶν ἐχθρικῶν διαθέσεων τῶν Πολιτειῶν πρὸς ἀλλήλας, θηριώδη. Διὰ τοῦτο αἱ ἀνωτέρω αὐτοῦ παιδαγωγικαὶ ἀρχαὶ εἶναι ἀπλᾶ ἀμυντικὰ ὄπλα κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης κυρίως ἀπληστίας, ἣ ὅποια ἔνεκα τῆς μὴ δικαίας κατανομῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς ἐλλείψεως φραγμῶν, ἐννοεῖ νὰ κατασπαράξῃ ἐμφανῶς ἢ ἀφανῶς, ἐμμέσως ἢ ἀμέσως πάντα ἀδύνατον νὰ ἀμυνθῇ.

Ἡ Πλατωνικὴ λοιπὸν ἀγωγή πρὸς τῇ τελειοποιήσει τοῦ ἀτόμου ζητεῖ νὰ καταστήσῃ τοῦτο ἰσχυρὸν διὰ νὰ ἀμυνθῇ καὶ ἀποκρούσῃ ἀδυσωπήτους ἐχθροὺς μέχρις ὅτου καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς ἀγωγῆς τελειοποιούμενοι, καταστῶσιν ἀβλαβεῖς ἢ φίλοι. Ὁ Πλάτων βλέπων τὸ ἀδύνατον τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ παιδαγωγικοῦ του προγράμματος, τὴν πραγματοποίησιν τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ζητεῖ τὴν κατάργησιν τῆς ὑφισταμένης κοινωνικῆς συνθέσεως, λέγων ἐν καταφανεῖ λύπῃ, ὅτι αἱ παιδαγωγικαὶ του θεωρίαι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἐφ' ὅσον «καὶ αἱ γυναῖκες καὶ αἱ κα-

¹) Πλάτ. Νόμ. 814 β.

²) Αὐτόθι 807β.

³) »

⁴) Ἄριστ. Πολιτικά VII Κεφ. Χ.

τοικίαι καὶ τὰ παιδιά ἀνήκουν εἰς ἰδιώτας καὶ ὅλα τὰ παρόμοια ἔχουν διαρρυθμισθῆ διὰ νὰ ἀνήκουν εἰς καθένα ἄνθρωπον χωριστά. ¹

Παρ' ὅλας ὁμως τὰς δυσκολίας ταύτας δὲν παύει νὰ συνιστᾷ τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ἄσκησιν, θεωρῶν αὐτὰς ὡς ἀπαραίτητα φάρμακα πρὸς ἐξυγίανσιν τῆς ἀνθρωπότητος.

Διότι ὁ, φ' οἶονδήποτε πολίτευμα ποτὲ δὲν θὰ παύσῃ νὰ εἶναι ἡ ὑγεία, ἡ ἀρμόζουσα τροφή πρὸς τὸ σῶμα, αὐτὴ ἡ ὁποία παρέχεται εἰς αὐτὸ ἀπὸ γυμναστικὰς καταπονήσεις, οὐδὲ πάλιν ἡ ἠθικὴ ἀνάπτυξις νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα μελέτης καὶ συνηθείας. Διὰ τοῦτο τὸ πολίτευμα δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ «τὴν προσφορὰν αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἀρμόζουν εἰς τὸ σῶμα : τὰς γυμναστικὰς καταπονήσεις καὶ τὴν κατάλληλον τροφήν οὐδὲ πάλιν τὴν χορήγησιν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ἀπαραιτήτων μαθημάτων καὶ ἠθῶν». ² Ἐπειδὴ δὲ ἐνδιέφερε τοῦτον πρωτίστως ἡ ἐπάρκεια τῆς ἀμύνης τῆς χώρας κατὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ διὰ τοῦτο ἡ ἀγωγή τοῦ τρίτου κύκλου ἔπρεπε νὰ εἶναι, ἡ περὶ τὸ σῶμα ἄσκησις, ἡ ὁποία, πλὴν τῆς ἀναφερθείσης στρατιωτικῆς προπονήσεως, ἔπρεπε νὰ εἶναι κατ' ἀρχὴν γυμναστικὴ συνισταμένη ἀπὸ ὄρχησιν, πάλην καὶ παιδιὰς.

99. Εἰδικαὶ ἀσκήσεις. 1) Ὀρχησις.

Ὁ φιλόσοφος θεωρεῖ τὸν χρόνον τοῦ ἔκτου μέχρι δεκάτου ἔτους ὡς περίοδον σωματικῆς ἀσκήσεως ἐν συνδυασμῷ μὲ πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητος τοῦ παιδός.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὄρχησις εἶναι καὶ ἡ πρώτη φυσικὴ ἀφύπνισις καὶ ὄρμη τοῦ ὀργανισμοῦ, διὰ νὰ ἐξωτερικεύσῃ τὰς σκέψεις καὶ ὄρμας τοῦ ἀτόμου, διὰ μιμητικῶν καὶ σχηματικῶν σωματικῶν κινήσεων, διὰ τοῦτο καὶ ἡ πρώτη φυσιολογικὴ ἐκδήλωσις τῆς γυμναστικῆς ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ χαρλέσσα καὶ θαρραλέα ἐκσπασίς τοῦ ὀργανισμοῦ εἰς σχηματικὰς μιμητικὰς κινήσεις εἰς ὄρχησιν.

Διότι πράγματι ὁ ἄνθρωπος ἐμφύτως ἠσθάνθη καὶ αἰσθᾷ εἶναι τὴν ἀνάγκην νὰ ἀποτυπώσῃ τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ κατ' ἀρχὰς ἐν χρόνῳ καὶ ἐν κινήσει» καὶ ἀμέσως ὑπεβλήθη εἰς ὀρισμένους κανόνας ἐκφράσεως, οὓς ὑπηγόρευσε ἐσωτερικὴ τις αὐθόρμητος ἀξίωσις τοῦ ὄραίου. Τὸ ὄραῖον τοῦτο εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον κινεῖται καὶ πάλλεται, τὸ ὁποῖον συλλαμβάνεται εἰς

¹) Πλάτ. Νόμ. 807 c.

²) Αὐσόθι 807. d.

τόν ἦχον καὶ ἀποτυπῶνται διὰ φθόγγων εἰς τὴν μουσικὴν, διὰ συλλαβῶν καὶ λέξεων εἰς τὴν ποίησιν, διὰ σχημάτων δὲ καὶ κινήσεων ὡς εἵκομεν τοῦ σώματος εἰς τὴν ὄρχησιν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκδήλωσις τοῦ καλοῦ ἐν χρόνῳ ἦτο καὶ μία ἄμεσος ἐνδιάθετος βιωτικὴ ἀνάγκη τοῦ ὀργανισμοῦ, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὄρχησις, ἣτις εἶναι ἐν τμήμα τοῦ τρισυστάτου «ἐν χρόνῳ» ὠραίου, ἔπρεπε εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἀγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου, νὰ λάβῃ τὴν φυσιολογικὴν τῆς ὁδὸν προηγουμένη πάσης ἄλλης ψυχικῆς ἐκδηλώσεως.

Αὕτη συνοδευομένη ἀπὸ μουσικὴν θὰ ὑπεχρέωνε τοὺς ὀρχουμένους νὰ κινῶνται μὲ ρυθμὸν ἀφ' ἐνὸς ἐνῶ παραλλήλως θὰ ἀνέπτυσσε πνεῦμα ὑπερήφανον καὶ ἀγέρωχον, ἀρμόζον εἰς ἐλευθέρους.

Ἐκτὸς τούτου αὕτη παρὰ τὴν σωματικὴν εὐεξίαν, εὐκίνησίαν καὶ τὴν ἀπόκτησιν ἀρμονικοῦ σωματικοῦ κάλλους, θὰ ἀπέδιδεν εἰς ἕκαστον σωματικὸν μέλος τὴν ἀρμόζουσαν κάμψιν καὶ ἔκτασιν ἐνῶ συγχρόνως θὰ διεσπείρετο μία εὐρυθμὸς κινήσις, ἡ ὁποία θὰ ἐδημιούργει εἰς τὸ σῶμα καὶ πνεῦμα μίαν τερπνὴν πειθαρχίαν.

Διότι ἡ ἔμφυτος ἰδέα τοῦ καλοῦ ἀπαιτεῖ πάντοτε ὁ χρόνος νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν ἀξίωσιν αὐτῆς. Καὶ τότε ἔχομεν τὴν διάρρησιν τοῦ χρόνου εἰς ὠρισμένα μὴ περαιτέρω χωριζόμενα τμήματα, τὸν ρυθμὸν, ὅστις τακτοποιεῖ τὴν ἄτακτον καὶ ἀκανόνιστον ὕλην, μεταβάλλων αὐτὴν εἰς ἀληθὲς καλλιτέχνημα τὸν δὲ ὑποβαλλόμενον εἰς τοὺς ὠραίους αἰσθητικοὺς νόμους τοῦ ρυθμοῦ εἰς ψυχὴν βαθμιαίως καλλ τεχνικὴν.

Ἄλλ' ὁποία τις ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ φύσις τῆς ὄρχησεως ταύτης; Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὄρχησις ἔπρεπε νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν δημιουργίαν φρονηματισμένων καὶ ἀκμαίων πολεμιστῶν, διὰ τοῦτο «δὲν πρέπει νὰ παραλείπωμεν εἰς τοὺς δημοσίους μας χοροὺς τοὺς χοροὺς ἐκείνους, οἵτινες εἶναι ἀπαραίτητοι ἀπομιμήσεις θάρρους, ὅπως τοὺς ἐνόπλους χοροὺς τῶν Κουρητῶν καὶ τοὺς ἐκτελουμένους εἰς τὴν Σπάρτην τοιοῦτους τῶν Διοσκούρων».¹

Ὁ Πλάτων λοιπὸν ἐζήτει ὡς φρονηματιστικὸν μέσον τὸν Κρητικὸν Πυρρίχην ἢ τὴν Καρυάτιδα ἐνοπλον ὄρχησιν, τῆς ὁποίας εὕρεται ὑπῆρξαν οἱ «ταμίαι ἀγῶνων εὐρυχώρου Σπάρτης», Διόσκουροι, κατὰ τὸν Πίνδαρον, τῆς ὁποίας ὅπως καὶ ἐν Κρήτῃ, «ἡ κόρη καὶ κυρίαρχος ἐπειδὴ ἠύχαριστήθη μὲ τὸ χορευτικὸν παιγνίδι καὶ παρετήρησεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ χορεύουν μὲ τὰς χεῖρας κενὰς καὶ μὲ τελείαν πανοπλίαν ὀπλισθεῖσα ἐσκέφθη ὅτι οὕτω ἔπρεπε νὰ ἐκτελῆται ἡ ὄρχησις»,¹ καταστάσα

¹) Πλάτ. Νόμ. 796.

οὕτω ῥωμαλέα καὶ ἰσόπαλος πρὸς τὸν ἄνδρα.

Ὁ φιλόσοφος συνδυάζων τὸ ὠραῖον μὲ τὸ ὠφέλιμον, ζητεῖ νὰ νομιμοποιηθῇ εἰς τὰ νέα πολιτεύματα καὶ νὰ περιβληθῇ τὸν παλαιὸν τῆς θρησκευτικῆς χαρακτήρα ἢ ὄρχησις, ὡς ἄλλωστε διεικνύει αὐτὸν εἰς τὰς Δωρικὰς Πολιτείας ἢ ἐνόπλιος ὄρχησις.

Διὰ τοῦτο συνιστᾷ εἰς τοὺς παῖδας τῆς ἡλικίας ταύτης: «ἀμέσως καὶ ἐφ' ὅσον δὲν θὰ μετέβαινον εἰς πόλεμον ἔπρεπε νὰ κάνουν τελετὰς, νὰ εἶναι ὠπλισμένοι καὶ ἔφιπποι, νὰ κάνουν μὲ βραδείας ἢ ταχείας ὄρχησεις καὶ ὅτε θὰ ἐπορεύοντο τὰς πρὸς τοὺς Θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας δεήσεις των, ἐνῶ συγχρόνως θὰ ἔπρεπε πρὸς χάριν τῶν θεῶν τούτων ἢ καὶ ἄλλων τινῶν ἡρώων νὰ κάνουν προκριματικούς ἢ καὶ τελικούς ἀγῶνας. Διότι οἱ ἀγῶνες οὗτοι εἶναι χρήσιμοι καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ εἰς τὸ Κράτος καὶ εἰς τὰς εἰκογενείας».³

Ἡ ὄρχησις ἐπομένως θὰ ἦτο μέσον διασκεδάσεως καὶ ἀποπύου στρατιωτικῆς ἀπασχολήσεως, ὅχι μόνον τῶν μικρῶν παίδων, ἀλλὰ καὶ τῶν ὠρίμων, τῶν πρὸς πόλεμον ἱκανῶν ἀνδρῶν, ἢ ὅποια θὰ κατελάμβανε τὸ πλεῖστον μέρος τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν, τῶν ἀγῶνων, οἱ ὅποιοι λόγῳ τῆς ἰδιαιτέρας τῶν ὠφελιμότητος θὰ ἦσαν χρήσιμοι καὶ εἰς τὴν Πολιτείαν καὶ εἰς τὰς συνιστώσας αὐτὴν οἰκογενείας.

Διότι οἱ ὑποχρεωτικοὶ ἐνόπλιοι ἀγῶνες, μετὰ τῶν ἱππικῶν τοιούτων, κατὰ τοὺς ὁποίους θὰ ἐγένοντο «ἐν ὄρχησεσι καὶ ἐν πορείᾳ» εὐρυθμοὶ καὶ ἔμμετροι πρὸς τὸ θεῖον δεήσεις θὰ ἀνέπτυσσον κυρίως τὴν εὐσέβειαν, ἣτις θὰ συνηφαίνετο μὲ τὴν ἐλευθερίαν καὶ θὰ συνέτεινον εἰς τὴν καλλιέργειαν ἐνὸς καλαισθητικοῦ ἰδεώδους μὲ τὴν παράλληλον ἀνάπτυξιν σωματικῆς ρώμης, στρατιωτικῆς καταρτίσεως καὶ αὐστηρᾶς πειθαρχίας.

2) Πάλη.

Ἐκ τῆς Πολιτείας του ἀπεβάλλει πάντα ὅσα «οὐδὲν ἦσαν χρήσιμα ἐπὶ πολέμου κοινωνίαν»,⁴ ἐνῶ ἀντιθέτως συνιστᾷ «χάριν ὑγείας καὶ σωματικῆς ρώμης τὰς ἀπ' ὀρθῆς πάλης ἀσκήσεις, τὰς τοιαύτας τοῦ αὐχένος καὶ τὰς συστροφὰς τῶν χειρῶν καὶ ἐν γένει ὅλας, ὅσαι ἔπρεπε νὰ γίνωνται μὲ σοβαρότητα καὶ ἀξιοπρεπῆ ἀντίστασιν».⁵

Ὅλα ταῦτα διὰ τὴν χρησιμότητά των «οὐ παραιτέον ἀλλὰ προστακτέον μαθηταῖς ἅμα καὶ διδάξουσιν».⁶

Ὡστε αἱ ἀσκήσεις αἱ ὅποια γίνονται μὲ ἄμιλλαν πρὸς

1) Πλάτ., Νόμ. 796 b.

2) » » 798 c.

3) » »

4) » »

ἀπόκτησιν σεμνῆς ρώμης καὶ ὑγείας, καθ' ὃν χρόνον ἡ πάλη διεξάγεται ἀπὸ ὀρθίως παλαίοντας, οἱ ὅποιοι καταβάλλουσι ἀπεινωσμένας προσπαθείας, ὡς ἐν τῇ μάχῃ συμπλακέντες ἀντίπαλοι, νὰ ἀπαλλάξουν τοὺς περιπλεχθέντες καὶ περισφιχθέντας αὐχένους, κεφαλὰς ἢ πλευρὰ των, ὅλαι αἱ ἀσκήσεις αὗται εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιβληθῶσιν ὡς χρήσιμοι.

Αὐτὸ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ δεύτερον μέρος τῆς πρωτίστης γυμναστικῆς, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἐναλλάσσῃται μετὴν ὄρχησιν καὶ τὰς παιδιὰς.

Ἄλλ' εἶναι ἀρκετὴ ἡ ἀποχὴ τῆς τοιαύτης ὄρχήσεως καὶ πάλης χωρὶς νὰ καταστοῦν εἰς τὰς λεπτομερείας των μόνιμοι καὶ ἀμετάβλητοι; Εἶναι παιδαγωγικῶς σκόπιμος ἡ μεταβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις παγίου τινὸς καὶ μονίμου καθεστῶτος εἰς τὰς γυμναστικὰς σχέσεις τῶν παιδῶν;

Ἐπειδὴ ἡ πρώτη γνῶσις εἶναι ἀποτέλεσμα διδαχῆς καὶ ἔθους, ἡ δὲ γυμναστικὴ καὶ ὄρχησις ἔχουν ὡς ἀντικείμενον τὴν ἐξ ἔθισεως ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦτο οἱ ὅροι καὶ αἱ ἰδιαιτέρας τούτων συνθήκαι δὲν πρέπει νὰ μεταβάλλωνται, διότι «τὸ τῶν παιδιῶν γένος» ἐπέχει θέσιν «νόμων», οἵτινες ὡς ἀποτελοῦντες τὴν τελευταίαν ἐκδήλωσιν τῆς παιδαγωγικῆς πρέπει «ἢ μονίμους εἶναι τοὺς τεθέντας ἢ μὴ (τίθεσθαι τούτους)».²

Πρέπει ἐπομένως, οἱ διὰ τὴν ἄθλησιν καὶ τὴν τέρψιν τῆς παιδικῆς ψυχῆς εὐρεθέντες ὀρθοὶ κανόνες νὰ εἶναι μόνιμοι.

Καὶ οὕτως, ἐπειδὴ «ἡ μίμησις τῶν λεγομένων σχήμασι γενομένη τὴν ὄρχηστικὴν ἐξειργάσατο τέχνην σύμπασαν»³ καὶ ἐπειδὴ «ὁ μὲν ἐμμελῶς ἡμῶν, ὁ δὲ πλημμελῶς κινεῖται»⁴ διὰ τοῦτο ἀφ' οὗ ὁ νομοθέτης κατορθώσει τῇ βοηθείᾳ τῶν εἰδικῶν καὶ θεσπίσει «μετὰ τῆς ἄλλης μουσικῆς»...⁵ «καὶ τὸ πρόσφορον»⁶ ἐν τῇ ὄρχήσει, πρέπει τότε πλέον «τοῦ λοιποῦ μὴ κινεῖν μηδὲν μήτε ὄρχήσεως ἐχόμενον μήτε ὠδῆς»⁷ ἄλλ' «ἐν ταῖς ἡδοναῖς αὐταῖς ὡσαύτως τὴν αὐτὴν πόλιν καὶ πολίτας διάγοντας ὁμοίους εἰς δύναμιν ὄντας, ζῆν εὖ καὶ εὐδαιμόνως».⁸

Διότι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ αὐτοῦ καλαισθητικοῦ ἰδεώδους καὶ τῶν αὐτῶν τέρψεων θὰ δημιουργήσῃ εἰς τοὺς πολίτας ὁμοίαν ψυχολογίαν καὶ ὁμοίαν ῥοπὰς, αἱ ὅποια ὁμοιομόρφως ἐκδηλοῦνται εἰς τὰς προσαλλήλους σχέσεις των, θὰ ἐμφανίσουν μίαν γενικὴν εὐτυχὴ πολιτικὴν ἁρμονίαν.

3) Παιδιά.

Εἰς τὴν Πλατωνικὴν ἀγωγὴν ὡς καὶ εἰς τὴν σύγχρονον τοιαύτην αἱ παιδιὰ κατέχουν σπουδαιότατην θέσιν.

1) Πλάτ. Νόμ. 796 e.

2) » » 797.

3-8) Αὐτόθι 816 c d.